

JAARVERSLAG 1937
STICHTING MENNO VAN COEHOORN

1937 is voor de Stichting *Menno van Coehoorn* een jaar geweest, dat in vele opzichten belangrijker was dan de voorafgaande jaren. Dit moge vooral blijken uit de in dit verslag vermelde „bemoelingen der Stichting tot het behoud en de verzorging van historische vestingwerken”.

Bijna alle vestingwerken, waarover thans die zorgen zich uitstrekken stegen in de bekendheid en de waardeering van het Nederlandsche publiek; de Regeering verheugde ons met eenige gunstige beslissingen op onze voorstellen en gaarne verwachten wij van die zijde steeds meer steun bij onzen arbeid in het belang van de instandhouding van Nederlandsche cultuur. Dankbaar gedenken wij de daadwerkelijke belangstelling, welke ons van de „zustersverenigingen” gewerd, den Bond Heemschut vooraan. Ook voor haar medewerking bevelen wij ons, bij voortdoring, aan.

Al deze steun en medewerking kan in tijden, als de menschheid thans beleeft, niet ontbeerd worden, evenmin als die cultuurwaarden zelve, aan het Nederlandsche volk door een groot en energiek voorgelicht nagelaten als een pand, dat het moet verzorgen en bewaren om het eens — ongeschonden — te kunnen overgeven aan een nieuw geslacht!

In het hoofdbestuur werden de heeren *Schukking* en *Cleijndert*, in het dagelijks bestuur werd de heer *Jhr Six* als lid herkozen. Het hoofdbestuur werd voorts uitgebreid met den heer *L. J. de Lagh*, kapitein der genie te *Utrecht*, die den secretaris bij diens werkzaamheden zal bijstaan.

De heer *J. A. Maris Wzn.* werd door den raad der gemeente *Willemstad* bij besluit van 24 Juni 1937 voor één jaar weder benoemd tot vertegenwoordiger der gemeente in het hoofdbestuur der Stichting. Genoemde heer is tevens als *correspondent* voor *Willemstad* werkzaam gebleven. Voor het overige deel van *Noord-Brabant* werd de heer *Jhr F. van Rijckevorsel* te 's *Hertogenbosch* tot *correspondent* benoemd.

Inleiding

Besturen
en Commissië

De *Studiecommissie* ging met haar werk, in hoofdzaak bestaande in het inventariseeren van de historische vestingwerken in Nederland en het bestudeeren van de geschiedenis dier werken, voort. Hierbij werd hulp ondervonden van correspondenten en begunstigers der Stichting.

De commissieleden *W. H. Schukking* en drs *F. A. J. Vermeulen* publiceerden, op verzoek van het bestuur van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond, in het Oudheidkundig Jaarboek van 1937 een ruim geïllustreerde studie: „*Over den Ouden vestingbouw in Nederland in de 16e, 17e en 18e eeuw*” en bewerkten onderscheidenlijk:

- I. Ontwikkeling der militaire techniek van den vestingbouw.
- II. De architectonische elementen in den vestingbouw.

**Leden,
donateurs en
begunstigers**

Na de opgave in het Jaarverslag over 1936 traden als begunstigers tot de Stichting toe de heeren:

H. Cool, eerste-luitenant der genie te *Arnhem* ;

J. H. Froger, in zijn functie van ingenieur-leider van den Limburgschen Streekplannendienst te *Maastricht* ;

H. J. van Gruting, notaris te *Bergen op Zoom* ;

A. Houbolt te *Velp (G.)* ;

Ir. H. A. van Oerle te *Leiden* en

Mr P. J. Sigmond, notaris en advocaat te *Dordrecht*,

terwijl de heeren *F. A. Hoefer* en *Ir H. de Lussanet de la Sabloniere* bedankten en

de heer *Jhr Mr J. W. G. Boreel van Hogelanden* ons door den dood ontviel.

**Vergaderingen,
bezoeken,
excursies enz.**

Het hoofdbestuur hield zijn *jaarvergadering* op 29 Mei in het *Van Brienenhuis* van de Vereeniging „*Hendrick de Keijser*” te *Amsterdam*, Heerengracht 284, in welk pand een vergaderzaal, door welwillende bemiddeling van den voorzitter dier vereeniging, den heer *J. Th. Boelen*, kosteloos ter beschikking van de Stichting is gesteld.

Voorts werd aldaar op 24 December een *buitengewone hoofdbestuurvergadering* belegd ter verkrijging, voor het dagelijksch bestuur, van de volgens artikel 8-b der Statuten vereischte machtiging tot het afstaan, ten behoeve van den Staat, van het erfpachtsrecht van twee gebouwen in den wal tusschen de bastions I en II van de voormalige vesting *Willemstad*.

Het dagelijksch bestuur, of leden daarvan, hielden bijeenkomsten in 9 van de 12 maanden van het jaar, meestal te *Haarlem* of *Utrecht* en brachten bezoeken (al of niet gepaard aan besprekingen met autoriteiten) aan:

Bergen op Zoom, Retranchement, Willemstad, Zaltbommel, Brielle, Groenlo en Maastricht.

De voorzitter woonde op 21 April de algemeene vergadering bij van de *Contactcommissie inzake Natuurbescherming*, alwaar het vraagstuk „Werkverschaffing en natuurschoon” in den breedte werd besproken.

De secretaris nam deel aan de jaarvergadering van de *Bond Heemschut* op 19 Juni.

Op 18 September werd door de leden en begunstigers der Stichting, tezamen met de daartoe uitgenoodigde leden van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond, een excursie gemaakt naar *Doesburg* en het Nederlandsche Legermuseum in het kasteel *Doorwerth*.

Het aantal deelnemers bedroeg:

17 voor de Stichting Menno van Coehoorn en

6 voor den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond.

Te *Doesburg* werd het gezelschap door den burgemeester, *hr mr G. A. A. Nahuijs* en eenige andere autoriteiten ontvangen, waarna eerst de lage en de hooge linie van het oude retranchement werden bezichtigd. De wandeling werd zeer vergemakkelijkt, doordat het prikkeldraad door de zorgen der gemeente hier en daar van doorgangen was voorzien; ook werd met genoegen geconstateerd dat de vroeger zozeer verwaarloosde doorgang aan den weg naar *Doetinchem* aanmerkelijk was verbeterd en zelfs beplant.

Vervolgens werden onder leiding van den heer *N. de Wolf*, wethouder en architect, eenige der merkwaardigste oude gebouwen, o.a. het raadhuis en de *St Martinuskerk* bezocht.

Na een „*Geldersche koffietafel*” in restaurant *National* te *Arnhem*, werd in den namiddag een bezoek gebracht aan het Nederlandsche Legermuseum in het kasteel *Doorwerth*. Hier bezichtigden de deelnemers — na een inleiding bij monde van den heer *dr J. W. Wijn* — de tentoonstelling van voorwerpen, prenten enz. op vestingbouwkundig gebied en, onder het genot van thee, door den directeur van het museum, generaal-majoor *F. A. Hoefer*, aangeboden, tevens een verzameling van boekwerken over vestingbouw uit de bibliotheek van het museum.

Op verzoek van de Commissie voor Heernkunde zond de Stichting een aantal diapositieven (opgesteld in een lichtkast), foto's en teekeningen van Nederlandsche vestingen in op de *Heernkunde-tentoonstelling* in het Amsterdamsch Lyceum in Februari.

In diezelfde maand richtte het dagelijksch bestuur een rondschriften aan de officieren van het wapen der genie; hen opwekkende om als begunstiger toe te treden. Het resultaat was: 3 nieuwe leden!

In de Maart-afl levering van het maandblad van den bond *Heemschut*

**Deelname
aan tentoon-
stellingen,
lezingen en
verdere
propaganda**

verscheen een overzicht van de belangrijkste beroeiingen der Stichting in het jaar 1936.

Voorts hield de secretaris twee lezingen, n.l. 19 April voor het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap te *Amsterdam* over: De oude vestingbouw als kunst en als wetenschap, 8 Mei voor de vereeniging „Oranje-Nassau-Museum” te *'s-Gravenhage* over: De beteekenis van de vorsten uit het Huis van Oranje-Nassau voor de Nederlandsche Vestingbouwkunst.

Onder de 33 bezienswaardigheden, door den Koninklijken Nederlandschen Toeristenbond A.N.B.W. uitgekozen voor zijn *Elf Provinciën-tocht door Nederland* vormden de vestingwerken van *Willemstad* een der drie in de provincie Noord-Brabant.

Vele toeristen hebben op die wijze, bij het aanschouwen van de mooie wallen en grachten, tevens kennis gemaakt met doel, betekenis en arbeid van de Stichting.

**Bemoeiingen
van de Stichting
tot het behoud
en de
verzorging van
historische
vestingwerken**

In aansluiting met hetgeen onder deze rubriek in het vorige jaarverslag werd vermeld, volgen hieronder eenige mededeelingen — wederom in beknopten vorm — ten aanzien van de voornaamste objecten, welke in 1937 aan de orde waren of kwamen.

Willemstad.

Einde Februari werd met de werkverschaffing aan de wallen begonnen; begin Juli is zij stopgezet wegens gebrek aan werkkrachten. Voor den aanleg van wandelpaden en andere werkzaamheden (zie vorig jaarverslag) is door de Nederlandsche Heide-maatschappij ruim f 2.000.— aan loonen uitbetaald. In het najaar bleek de voortzetting met werkloozen van de gemeente *Willemstad* niet mogelijk daar eerst eenige geldelijke zaken geregeld moesten worden. De minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen stelde inmiddels f 2.000.— voor materialen beschikbaar. Voorloopig zijn, in afwachting van de beslissing van de betrokken Departementen, jeugdige werkloozen te werk gesteld, welwillend aangeboden door de Vereeniging voor Nationale Volksopvoeding te *Amsterdam* (voorzitter de heer *H. R. Boeree*). Technische aanwijzingen geeft thans de architect *C. de Rooij*, terwijl het rechtstreeksch overleg met het dagelijksch bestuur van „Menno van Coehoorn” wordt gevoerd door onzen vertegenwoordiger den heer *J. A. Maris Wzn.*

Naarden.

Nopens de „doorbraak” is de beslissing gevallen. Daar geen overeenstemming kon worden bereikt tusschen gemeentebestuur enerzijds en het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en „Menno van Coehoorn” anderzijds, werd een oplossing gevraagd

aan den architect *W. M. Dudok*. De door hem ontworpen uitweg levert — hoewel niet geheel naar onze wenschen — een tracé op, waarmede wij ons, gelet op de belangen der gemeente, hebben kunnen vereenigen.

Minder vriendelijke en geheel onverdiende opmerkingen van het gemeentebestuur aan het adres van ons bestuur in de pers gepubliceerd, gaven aanleiding tot een — eveneens openbaar gemaakt — verweer van onze zijde.

Nochtans sluiten wij de mogelijkheid niet uit, met *Naarden's* vroede vaders eens tot een betere verstandhouding te komen. Het behoud van de vesting als monument is een algemeen belang, dat boven menschelijke geschillen uitgaat. Wij hopen dan ook in 1938 van hetgeen de vestingwerken door de „doorbraak” zullen verliezen, door opmetseling van de monniken (met gedenksteen) op den Westbeer eenig schoon terug te geven.

Maastricht.

Met den nieuwen magistraat traden wij onlangs in overleg omtrent de steeds meer dringende noodzakelijkheid om de *Bossche Fronten* te restaureeren. Wij vonden algermeene instemming met onze plannen en verwachten dat het gemeentebestuur thans spoedig stappen zal doen voor een flinke actie.

Doesburg.

De gunstige verschijnselen in het vorige jaar opgemerkt, werden ten volle bewaarheid bij de excursie door leden van de Stichting en van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond gezamenlijk aan de oude liniën gebracht. Wij zijn er van overtuigd dat eenslechting is afgewend. Moge ook hier spoedig tot herstelling worden overgegaan!

Schansen in Drenthe.

De Stichting „Oud-Drenthe” ging voort, haar schansenbezieter te verzekeren door bij twee er van gronden in de naaste omgeving in eigendom te verwerven. In overleg met onze Stichting zal thans een plan tot herstelling der wallen worden opgezet.

In *Friesland* kon de schans bij *Makkinga* helaas niet meer worden gered; de ontginning, van particuliere zijde ondernomen, was reeds te ver met de bewerking van het terrein gevorderd, toen een waarschuwing ons bereikte.

Gelukkig is de *Bekhofschans* aan de Linde (bij Oldeberkoop) door aankoop in goede handen gekomen en zoodoende voor vernieling bewaard gebleven. Ofschoon een gedeelte reeds vroeger was afgegraven, bestaat gegronde hoop dat het resteerende — na herstelling — belangrijk genoeg zal blijken om, als eenig overblijfsel van een 3-dubbele linie van verdedigingswerken uit 1672—'73, voor het nageslacht gespaard te worden.

Groenlo.

Op verzoek van het bestuur van het *Grolsch* museum bezocht ons bestuur de nog vrij belangrijke resten van de eens zoo beroemde vesting, in 1627 door Frederik Hendrik belegerd, welk beleg door *Vondel* is bezongen en door *Hugo de Groot* beschreven. De Engelsche of Besselingerschans onder *Lichtervoorde*, tijdens dat beleg gebouwd, is nog in tamelijk goeden staat aanwezig en tevens een klein natuurmonument. Wij doen pogingen, een en ander te behouden.

Wat de *vestingwerken* in *Zeeland* betreft, kan met groote voldoening worden vermeld dat *Retranchement*, met de aanliggende *Schans Nassau*, vermoedelijk zal worden gerestaureerd. Een volledig plan voor herstelling van de wallen, uitgraven van de grachten en bijkomende werken, opgemaakt door de Nederlandsche Heide-maatschappij in overleg met onze Stichting, is gereed en zal binnenkort aan de bevoegde instanties ter goedkeuring worden voorgelegd. De uitvoering zal de beteekenis van het aan een toeristenweg gelegen dorpje ongetwijfeld zeer verhoogden en in hooge mate bijdragen tot het meer bekend worden van de zoo belangrijke en interessante vestingwerken.

Brielle.

De beide monniken op den Zuidbeer der vesting, welke bouwvallig begonnen te worden, zijn, als gevolg van onze bemoeiingen, door de zorg der genie hersteld. Afbraak in verband met den aanleg ter plaatse van den nieuwen verkeersweg Spijkenisse—Brielle is voorkomen kunnen worden.

Elburg.

Met het gemeentebestuur is overleg geopend om tot meerdere bekendheid met de zoo zeldzame kanonkelders te geraken.

Werken Grebbelinie.

In overleg met de stichting „Oud-Utrecht” is begonnen, meer bijzondere aandacht te besteden aan de oude vestingwerken in de Geldersche Vallei, welke uit een oogpunt van natuurschoon en historie van belang zijn.

De wallen van *Zaltbommel* bleken een bezoek en bestudeering ten zeerste waard te zijn.

Uit vorenstaand overzicht moge blijken dat er voor de Stichting „Menno van Coehoorn” voorloopig nog ruimschoots werk is en haar streven de belangstelling van *alle Nederlanders* verdient.

Aanwinsten

Luchtfoto van *Retranchement* (Militaire Luchtvaartafdeeling). Verschillende afbeeldingen van historische vestingwerken in binnen- en buitenland (van den heer *hr M. F. van Rijkevorsel* te 's-Hertogenbosch).

Teekeningen van historische vestingwerken te *Groningen* en in de provincie *Drenthe* (van den heer *dr A. E. van Giffen te Groningen*). Een lijst van publicaties, rapporten enz. betreffende onderzoekingen te *Parijs* aangaande de geschiedenis van Nederlandsche vestingen alsmede een tijdschriftartikel over *Delfzijl* (van den heer *ir D. C. van Schaik te Heer-Maastricht*).

Overzicht van het boekjaar 1937

	kosten	baten	Finantieele toestand
Batig saldo per ultimo 1936	—.—	f 138.23	
Fonds voor aankopen, per ultimo 1936	—.—	„ 200.—	
Contributies	—.—	„ 583.53	
Diversen	f 99.82	„ 89.41	
Diversen, baten	—.—	„ 1.50	
Willemstad	„ 189.30	„ 228.40	
Secretariaat	„ 188.84	—.—	
Contributies aan derden	„ 5.—	—.—	
Reis- en verblijfkosten	„ 118.66	—.—	
Reserve wegens reeds betaalde contributies voor 1938	„ 32.53	—.—	
Reserve wegens gedeclareerde, niet betaalde reiskosten	„ 89.41	—.—	
Reserve wegens reeds betaalde contributies wegens terug te betalen cautie ..	„ 25.—	—.—	
Fonds voor aankopen, per ultimo 1937 .	„ 350.—	—.—	
Batig saldo per ultimo 1937 .	„ 142.51	—.—	
	f 1241.07	f 1241.07	

Uit het vorenstaande moge gebleken zijn dat de Stichting Menno van Coehoorn — naast hare, reeds vele jaren bestaande bemoeiingen met belangrijke oude vestingwerken — met steeds meer van dergelijke monumenten te doen krijgt en bijgevolg haar arbeidsveld gedurig groter ziet worden.

Het bestuur is dankbaar voor de hieruit sprekende erkenning van de betekenis van het werk en het streven der Stichting, doch vindt daarin tevens aanleiding om een beroep te doen op de medewerking van *alle* leden en begunstigers ter uitbreiding van hun aantal en van de fondsen der Stichting, zonder welke deze haar veelomvattende taak niet naar behoren kan volbrengen.

UTRECHT, April 1938

De Secretaris,
W. H. SCHUKKING